

JAKÓ ZSIGMOND

A hodosi Jakók a középkorban

A hodosi Jakó családról készült alábbi tanulmány¹ azokat a nehézségeket kívánja érzékeltetni, amelyekkel a magyar középkor kutatójának meg kell küzdenie, ha a társadalomtörténetet konkrét példán keresztül kívánja művelni az ország törökjárta keleti területein. Jóllehet Bihar vármegye déli sík részén, a Sebes- és a Fekete-Körös közötti térségben, kismemesi falvak tekintélyes tömbje alakult ki a várjobbágyok és királyi serviensek településeiből,² eddig kísérlet sem történt arra, hogy a köznemesség kialakulásának folyamatát legalább egy itteni várjobbágy vagy serviens eredetű család, valamint birtokviszonyai középkori sorsának konkrétumain át próbáljuk meg bemutatni a kelet-magyarországi forrásadottságok között. Ennek a hiánynak a pótlására történt kísérletnek szánjuk tehát a hodosi Jakó családra vonatkozó töredékes adatokból összeálló alábbi vázlatot.

Annak a Chaz-nak – aki elsőként tűnik fel írásos forrásokban – az elődei minden valószínűség szerint azt az utat járták be, amit a honfoglaló szabadok leszármazottairól az utóbbi évtizedekben felvázolt a magyar történetírás. Az azonban már bizonyosan állítható, hogy leszármazottainak sorsát az alakította döntően, hogy a IV. Béla király (1235–1270), és elsőszülött fia, István ifjabb király (1258–1270) közötti családi viszályban fiaival együtt megingás nélkül az utóbbi táborához tartozott. Chaz személyéről a forrásokból alig tudható valami azon kívül, hogy élete vége felé (1318) már comesnek nevezik. Az ifjabb király bihari támogatóinak lehetett egyik helyi hangadója. 1268-ban István ifjabb király jutalmazni kívánván Chaz fiainak: Chaknak, Péternek, Jakabnak, és Benedeknek a bihari vár jobbágyainak neki és a királyságnak tett szolgálatait – akik bizonyítottan egykor nemesek voltak, de egyik őjük kapzsiságból várjobbágyosságot vállalt – őket, valamint egyenes ági leszármazottait együttesen a várjobbágyosság alól örökre felmenti és újra besorolja a királyi szolgák közé (*in numerum servienti-*

um nostrorum regalium duximus [...] restituendos). Chaz fiainak a várjobbágyosságból a királyi serviensek közé emelésével új lehetőségeket nyitott nekik és utódaik számára a társadalmi és vagyoni felemelkedés tekintetében egyaránt. Az oklevél szolgálataik sorából megemlíti, hogy nevezett Péter és Jakab a királlyal maradtak, amikor leghűségesebb híveivel együtt bezárkózott Feketehelem várába és a Henrik nádorral vívott isaszegi csatában szeme láttára olyan súlyos sebeket kaptak, hogy csak az isteni kegyelem mentette meg őket a haláltól.³ Adatokkal nem bizonyítható, de feltételezhető, hogy tetteik jutalmaként birtokadományt is nyertek. Talán ekkor kapták adományul a Hodos és Kovácsi közti területet a szétbomlóban lévő bihari királyi birtokból.

Chaz comes legidősebb fiának, Chak comesnek nem maradtak utódai és csak az tudható biztosan, hogy 1291 és 1294 között az Érmelléken, a Gutkeled nemzetség közé beékelődött Nagykágyán ő volt a birtokos és tized címén 38 kepét fizetett Benedek váradi püspöknek.⁴ Chaz halála a 13. század legvégére tehető.

Chaz fiai közül Jakab és Benedek leszármazottaiból alakult ki a hodosi Jakó család a 13–14. század fordulóján. Péterről, a második fiúról egyetlen adat maradt fenn és valószínűleg a belviszályok idején vagy sebei következtében korán meghalt. Így lett Chaz fiának, Jakabnak Jakó nevű fia a 14. század elején a család névadója és legbefolyásosabb tagja. 1301-ben már Hodoson lakik és Jakab fia: Jakó névvel folytatja a váradi püspök ellen a Nagykágyával kapcsolatosan öröklött pert.⁵ 1310-ben ő nyilatkozik a

¹ A tanulmány Jakó Zsigmond utolsó írása, melyet 2008 augusztusában, már betegen vetett papírra. A téma kutatását és a felvázolt kép árnyalását eredetileg folytatni kívánta, de a számára kiszabott idő ezt már nem tette lehetővé. Sajnos, arra sem jutott már ideje, hogy a jegyzeteket beillesse a szövegbe. A tanulmányt jelen formájában Jakó Klára és Ráczy György rendezte sajtó alá.

² *Jakó Zsigmond: Bihar vármegye a török pusztítás előtt.* Bp., 1940. 98–108.

³ 1268: István ifjabb király oklevele a váradihegyfoki konvent 1329. augusztus 17-én kelt oklevelében maradt fenn: Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 71401. Az oklevél a Csáky család központi levéltárában maradt fenn. – Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica.* I–II. k. (Ed. Szentpétery Imre–Borsa Iván.) Bp., 1923–1987. I. k. 1879. sz.

⁴ Benedek váradi püspök (1291–1296) saját kezű feljegyzései a bécsi Österreichische Nationalbibliothek Cod. 1060. jelzetű hártakódexében. Közlés: *Magyar Nyelv*, 22 (1926) 298. (Jakubovich E.); Ó-magyar olvasókönyv (Összeállította Jakubovich Emil–Pais Dezső.) Pécs, 1929. (Tudományos Gyűjtemény, 30.) 113. Vö. Erdélyi Okmánytár – Codex diplomaticus Transsylvaniae. I–II. k. (Ed. Sigismundus Jakó.) Bp., 1997–2004. (a továbbiakban: Jakó, CD Trans.) I. k. 501. sz.

⁵ 1301. szeptember 21.: DL 40282., regeszta: Anjou-kori oklevéltár. *Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia.* Szerk. I–VI. k. Kristó Gyula; VII. k. Blazovich László–Géczi Lajos; VIII–

Hodossal tőszomszédos Süvegd határával kapcsolatosan is.⁶ 1318-ban Chaz comes unokájaként, testvéreivel, Cyko-val együttesen, Toboly, (Szil), Tarcsa és a Kötegyán melletti Remete birtokbeli részeit eladták Ivánka váradi püspöknek (1318–1329) és testvéreinek.⁷ 1321 májusában királyi emberként szerepel Magnus Jakou magister.⁸ Testvérét, Cyko-t 1323. november 29-én említik,⁹ ugyanebben az évben 50 más eskütárral együtt birtokperben esküt tett országbírói felszólításra,¹⁰ majd 1326-ban megyei kiküldetést teljesít a Szigetin történt hatalmaskodási ügyben.¹¹ 1329-ben Cyko testvéreivel, Jakóval átírta az 1268. évi serviensi privilégiumot.¹² Hihetőleg ezt követően meg is halt. Utódairól nem ismeretesek adatok. Ezzel a Jakab fia: Jakók maradtak a család egyetlen továbbélő ága. Az 1344-ig terjedő időszakban a többi oklevélben Hodoson Jakab fia Jakó szerepel a család vezetőjeként,¹³ amint azt a Magnus jelző megadásával is kifejezett a környezete. Az ő életére 1344-ig vannak adataink.¹⁴

A 14. század második feléből származó genealógiai adatok már csak bizonytalan leszármazási rend felvázolását teszik lehetővé. Amíg szinte bizonyosnak vehető, hogy Demeter¹⁵ a Hodoson és Kovácsin lakó Nagy Jakó magisternek volt a fia és ő, valamint leánytestvére,¹⁶ házasságukkal jelentős birtokokhoz jutottak a Berettyó mentén, az már csak feltételezhető, hogy a Csákyakat az adorjáni és körösszegi vártartományba 1396-ban beiktató Kovácsi Jakó fia, Pál a fentebbi Demeternek lenne a leszármazottja.¹⁷ Az viszont adatolhatóan bizonyos, hogy Hodosi Jakó Pál 1397-

ben Csáky Miklós és Marcali Miklós temesi és zarándi ispánok zarándi alispánja és Világosvár alvárnagya.¹⁸ Az azonban végleg megállapíthatatlan, hogy a Csákyakkal a 15. század elején konfliktusba keveredett Hodosi Jakab fia Jakó magister¹⁹ miként és hol kapcsolható a család leszármazási táblázatába.

A genealógiai bizonytalanságok ellenére az adatok azt mutatják, hogy a családtagok összességének vagyoni helyzete és társadalmi súlya ebben az időszakban is gyarapodott, és a családtagok egyre tekintélyesebb famíliákkal kötötték házasságot. Például a Honpázmány nemzetségbeli Bolcs-i Ugod fia László árváinak a Berettyó melletti Dersbulcsa, Bulchhida, Szentdienes, Kovácsi, Malomszeg és Gyéres nevű birtokban lévő részeit Hodosi Magnus Jakab fia: Demeter vette zálogba 1349-ben és használta 1365-ig, amíg özvegy nővéreinek fiai nagykorúak lettek.²⁰ A fentebb említett konfliktusoknak a Csákyakkal, majd később a Zólyomiakkal az lehetett az indítéka, hogy a Jakók növekvő vagyoni háttérükre támaszkodva megpróbálták a két szomszédos nagybirtok terjeszkedését korlátozni.

A 15. század első feléből szép számmal kerültek elő okleveles adatok, de ezek majdnem kizárólag a Csáky és a Zólyomi részről megnyilvánuló terjeszkedési szándékok elleni lépésekről szólnak.²¹ Ezekben a kölcsönös hatalmaskodásokban gyakran a Jakók a kezdeményezők, de az is kiderül, hogy a szomszédos nagybirtokok részéről a középbirtokos Jakókat fenyegető folyamat miatti aggodalom nem volt alaptalan. A Csákyak 1422-ben királyi adományként Adorján és Körösszeg vártartománya mellé megszerezték a margittai uradalmukat is.²² A Jakók védekezését e folyamattal szemben Hodosi Jakó, valamint fiai: György, János és Péter vállalták magukra.²³ Mellékesen megtudható, hogy Jakó 1420-ban Csehországban volt a király szolgálatában.²⁴

IX. k. Blazovich László; X. k. Blazovich László–Géczi Lajos; XI–XIII. k. Almási Tibor; XIV. k. Kőfalvi Tamás; XV. k. Tóth Ildikó; XVII. k. Kristó Gyula; XIX. k. Kristó Gyula–Makk Ferenc; XX. k. Piti Ferenc; XXIII–XXIV. k. Piti Ferenc. Bp.–Szeged, 1990–2004. (a továbbiakban: AOKl) I. k. 74. sz. Hasonmás: *Bertényi Iván: Az országbírói intézmény története a XIV. században.* Bp., 1976. 1. sz. kép.

⁶ 1310. november 18.: DL 31063., regeszta: AOKl II. k. 994. sz.

⁷ 1318: Eredeti, hártán, korábban a váradi káptalan magánlevéltárának 407. fasciculusában volt, másolata pedig Bunyitay Vince jegyzetei között 1962 előtt fellelhető volt, és még előkerülhet. Vö.: AOKl V. k. 353. sz.

⁸ 1321. május 24.: Wesselényi cs. lt. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 254778.; AOKl VI. k. 147. sz.

⁹ 1323. november 29.: regeszta: AOKl VII. k. 615. sz. (az Erdődy cs. galgóci levéltárából).

¹⁰ 1323: Jakó, CDTrans II. k. 466. sz.

¹¹ 1326: Cyko magister: AOKl X. k. 288. sz. (az Erdődy levéltárból).

¹² 1329. augusztus 17.: Eredetije a hártán, a Csáky cs. központi levéltárában volt (2. csomó, 2. sz.). 1919-ben még tanulmányozható volt, de ma a DL-ben nem található. Hihetőleg a Magyar Országos Levéltárba való átköltöztetés során nem került be a gyűjteménybe. Vö. AOKl XIII. k. 283. 462. sz.

¹³ 1325. október 12.: Jakó királyi emberként. AOKl IX. k. 458. sz.; 1327. október 6. Jakó királyi ember. AOKl XI. k. 474. sz.; 1329. augusztus 17.: AOKl XIII. k. 462. sz.; 1334. június 22.: Jako magnus. Jakó, CD Trans II. k. 811. sz.; 1338. május 28. DL 98697.; A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára. (Szerk.: Géresi Kálmán) I–V. k. Bp., 1882–1897. (a továbbiakban: Károlyi) I. k. 128–136.

¹⁴ 1344. május 3.: AOKl XXVIII. k. 337. sz.

¹⁵ 1342. május 31.: Hodus-i Jakou fia: Demeter, AOKl XXVI. k. 265. sz.; 1349. augusztus 24.: Hudus-i Nagy (magnus) Jakó fia, Demeter: DL 41438.

¹⁶ 1360. július 4.: DL 42438.

¹⁷ 1396. július 17.: DL 71439.; Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I. k. Oklevelek 1229–1499. Bp., 1919. (a továbbiakban: Csáky) I. k. 181–183.

¹⁸ 1397. december 10. Erdődy cs. bécsi lt.; D 9020. Említi: *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája, 1301–1457. I–II. k. Bp., 1996. I. k. 240., 459.*

¹⁹ 1410.: DL 9632. Zsigmond-kori oklevéltár. (Szerk. Mályusz Elemér–Borsa Iván–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor) I–XI. k. Bp., 1951–2009. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok, 1.) 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49. (a továbbiakban: ZsO) 7406. sz.

²⁰ 1349.: DL 42438. (Belefoglalva Kont Miklós nádor 1360. július 4-i oklevelébe).

²¹ 1414. június 29.: ZsO IV. k. 2178. sz.; 1414. június 29. ZsO IV. k. 2186. sz.; 1414. június 30.: ZsO IV. k. 2198. sz.; 1414. június 30.: ZsO IV. k. 2197. sz.; 1414. november 10.: ZsO. IV. k. 2669. sz.; 1414. december 4.: ZsO IV. k. 2762. sz.; 1419. március 13.: ZsO VII. k. 186. sz.; 1421. november 12.: ZsO VIII. k. 1129. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 424. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 426. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 430. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 429. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 433. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 434. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 432. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 427. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 425. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 431. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 428. sz.; 1447. június 18.: DL 71481., közlés: Csáky I. k. 388–389.; 1447. július 22.: DL 71481.

²² 1422. június 11.: ZsO IX. 647. sz.;

²³ 1421. november 12.: ZsO VIII. k. 1129. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 426. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 430. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 429. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 433. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 434. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 432. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 427. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 425. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 431. sz.; 1422. április 19.: ZsO IX. k. 428. sz.

²⁴ 1422. április 19.: ZsO IX. sz. k. 425. sz.

Amitől a Jakók előzőleg tartottak, 1421-ben valóságos veszedelemmé vált. Zsigmond király idejében ugyanis a Csákyak tervszerűen elvették a Jakók egyedüli terjeszkedési lehetőségét a Hodos és Kovácsi közti kisnemesi birtokok területén. Nyüveden zálogjóságra tettek szert, Kügy birtok felét megvásárolták, Mezőfalvát pedig csere útján szerezték meg.²⁵ A javukra szóló királyi iktatási parancsot Hodosi Jakó és fiai György, János, Péter ugyan megóvták,²⁶ amit évtizedes pereskedés követett. Ezt, a közben elhalt Hodosi Jakó fia: György folytatta és 1448-ban Hunyadi János kormányzó a Csákyak javára úgy döntötte el, hogy a magvaszakadt Nyüvedi Farkas János fia, Györgynek a királyra szállott birtokrészeit Csáky Ferenc székely és bihari ispánnak, valamint testvéreinek Csáky Györgynek adományozta.²⁷ Az iktatáskor Farkas János özvegye, (feltehetőleg: Jakó) Anna és Jakó György ellentmondásával²⁸ 1451-re elérték ugyan, hogy a kérdéses területen levő Gyülvész és Szigeti prédiüm harmadáért, melynek feléért Csáky Ferenc 320 arany forintot fizetett az Olaszi örökösök részére, kártalanítsák őket is pénzzel vagy birtokkal.²⁹

1484-ben azt is sikerült elérniük, hogy Ártándi Tamás fia: Balázst, aki Hodosi néhai Jakó leányának, Erzsébetnek volt a gyermeke, iktassák be néhai Jakó Hodos, Nagykágya, Kovácsi és Gyülvész, másnéven Újfalú prédiüm, valamint a hozzájuk tartozó malmok felerészébe, mert azok egyaránt illetik a férfi és a női ágat.³⁰

Csak feltételezhető, hogy ezekhez a szerény eredményekhez is szükség lehetett Tordai Andrásnak, a királyi személyi jelenlét és a királyi udvar nagy tekintélyű, szintén bihari származású ítélőmesterének jogi tudására és udvari ismeretségeire is. 1472-ben ugyanis Tordai szintén élt udvari kapcsolataival, amikor magától a királytól szerzett kegyelmet fiának, Benedeknek, aki házasságot kötött néhai Hodosi Jakó György Erzsébet nevű leányával, negyedízigeni vérrokonságuk ellenére.³¹ A Jakók számára, mindezek ellenére a birtokaik természetes kiegészülésének a lehetősége a szomszédos kisnemesi területen a Csákyak adorzáni vártartománya kialakulásával véglegesen lezárult. A családi és birtokpolitikának más utakat és módokat kellett keresnie az érvényesüléshez.

A család férfi tagjai a 15. század második felében Jakó György fiai voltak: Bálint, Jakab, Pál és ifjabb György.³² 1487-ben Hodosi Jakó Jakab már Bihar megye választott esküdtejeként szerepel királyi emberként.³³ Az írásos adatokban előforduló egyéb leszármazottakat ugyan megemlíjük itt is, de a leszármazási táblába való besorolásra újabb adatok előkerülése után lehet majd vállalkozni. 1495-ben említik, hogy Hodosi Jakó János és felesége, Hedvig Pályi Miklósnak Chazlo és Warallya nevű szatmári birtokait

maguknak foglalták el.³⁴ 1500-ból arról van adatunk, hogy Mátyás király halálát követően (1491 körül) Báthori István és András familiárisai között Hodosi Jakó Benedek, akinek János volt a testvére és minden birtokjogának az örököse, Feen birtok pásztorain hatalmaskodott.³⁵

Jóllehet a 16. század elején szereplő Jakó Ferencnek a leszármazási rendbe való beillesztése szintén bizonytalan, annak ellenére, hogy apja bizonyíthatóan néhai Jakó Jakab,³⁶ édesanyja pedig Potenciana lehetett,³⁷ de a vele kapcsolatos adatok jól felhasználhatóak a bihari nemesi közép-rétegben elhelyezkedő család vagyoni viszonyainak megismertetéséhez. Ugyancsak Jakó Ferencnek a nevéhez fűződik az a botrány, mely létében tette ingatagga egész családja további sorsát.

1502-ben néhai Tordai Miklós fia: Miklós panasszal élt mostohaanyja: Potenciana és annak fia: Hodosi Jakó Ferenc ellen, azt állítva, hogy nevezettek a néhai édesanyja: (Farkas?) Magdolna asszony hagyatékából február 24. körül elhunyt apja nyüvedi kúriájából ismeretlen helyre elvittek 460 arany forintot, két aranyozott ezüst kupát, 12 ezüst kanalat, két ezüst serleget, gemmákat és más értékeket, valamint Torda, Nyüved, Bojt, Kigye, Éradony (Bihar vármegye), Vada, Ömbölj, Kaplony és Vezend (Szatmár vármegye) nevű birtokaikra vonatkozó okleveleket és még hatalmaskodtak is egyik jobbágyukon.³⁸

A fenti vádaskodás ellenére az előbbi felek 1507-re nemcsak kibékültek, hanem kölcsönösen testvérnek nyilvánították egymást és megegyezésükhöz a király jóváhagyását is megszerezték. Ennek értelmében Tordai Miklós fiai: Miklós és László Hodosi néhai Jakó Jakab fia: Ferencnek és utódainak átengedik Bihar vármegyében Nyüved, Torda és Kügy egész birtokban, Bojt, Nagygyarak, Vásári és Éradony rész birtokokban, valamint Tótkereki, Boldogasszonyteleke, Ragáld és Szigeti prediumokban levő részeit. Ennek vizon- zásaként Jakó Ferenc Tordai Miklós fiainak: Miklósnak és Lászlónak, valamint Miklós György és Gáspár nevű fiainak Bihar vármegyében Hodos, Nagykágya, Varsány, Kenéz, Felsőker, Alsóker egész birtokokon, Borsod vármegyében Nyéken, Szabolcs vármegyében Gemzsén, a Bihar, Bereg, Borsod és Szatmár vármegyékben található Kovácsi, Domoszló, Kulcsári, Nagymuzsaj, Jenke, Tullus és Cseke prédiümokban levő részeit engedi át.³⁹

Ennek a szerződésnek nyilvánvalóan az lett volna a feladata, hogy mindkét fél vagyoni helyzetét és társadalmi súlyát megkettőzze a köznemességben belül is folyó versengésben a politikai hatalomban való minél nagyobb részese- désért. Eddig nem folyt még tervszerű kutatás a két fél közvetlen céljait illetően a részletek feltárására. Csak felté- telezhető, hogy politikai, személyi ellentétek, helyi érdekek lehettek az okai annak, miszerint az eredeti elképzeléssel

²⁵ 1421. november 12.: ZsO VIII. k. 1129. sz.

²⁶ Uo.

²⁷ 1448. május 8.: DL 71482., közlés: Csáky I. k. 390–391.

²⁸ 1448. május 26.: DL 14161.

²⁹ 1451. április 9.: DL 71566., közlés: Csáky I. k. 393–394.

³⁰ 1484. augusztus 27.: átírta a váradi hiteleshely 1579. december 21-i oklevelében, DL 73531.

³¹ 1472. április 21.: DL 17309.

³² 1451. április 9.: DL 71566., közlés: Csáky I. k. 393–394.

³³ 1487. április 27.: DL 26648.

³⁴ 1495. május 23.: átírta a váradi káptalan 1495. szeptember 19-i okle- velében, DL 26653.

³⁵ 1500. augusztus 13.: DL 99205., közlés: Károlyi III. k. 41–43.

³⁶ 1507. augusztus 13.: DL 82266.

³⁷ 1502. május 21.: DL 46586.

³⁸ Uo.

³⁹ 1507. augusztus 13. és szeptember 26.: 1579. február 2-i átírásban, DL 82266.

éppen ellentétes eredményt hozott a Tordai Miklós és Jakó Ferenc említett testvérré fogadási szerződése. 1511. november 28-án ugyanis II. Ulászló király Jakó Ferenc bárhol található összes javait Werbőczy István magister országbírói és erdélyi ítélmesternek adományozta. Ezek az ország törvényei alapján azért háramlottak a koronára, mert Jakó Ferenc korábban eskü alatt nyilvánította törvényes jegyesének Ártándi Tamás leányát, Katalint, de ennek ellenére utóbb Parlagi Antal leányával kötött ténylegesen házasságot és így esküszegést követett el.⁴⁰

1512. június 8-án megkísérelték Werbőczyt bevezetni Jakó Ferenc hodosi birtokába, de Tordai Zsigmond és anyja, (Jakó) Erzsébet asszony, Albisi Zólyomi László, Káthai Mihály, valamint néhai Hodosi Jakó János leányai: Orsolya és Katalin ellentmondásukkal megakadályozták az iktatást, amiért az ügy már október 6-ra a király színe elé került eldöntésre,⁴¹ ami a következő év folyamán meg is történt Werbőczy javára. Ezután felgyorsultak a Hodosi Jakó családra végzetes események. 1513. november 9-én Werbőczy Szentgyörgyi és Bazini Péter országbírókat Nyüvedre hozta, és miután néhai Tordai Benedek fia: Zsigmondtól a váradhegyfoki konvent előtt olyan bevallást tettetett, hogy az anyjának: néhai Hodosi Jakó György leánya Erzsébetnek és nagyanyjának hitbér, jegyajándék és leányegyed címén járó összeget már megkapta, az országbíró előtt – néhai Tordai Miklós fia: György nevében is – Nagykágya egész birtok felét átadja Tordai Zsigmondnak és utódainak, addig míg pénzük lesz a tényleges fizetésre.⁴² 1515 elején Werbőczy a kölcsön kapott 200 forint biztosítékként zálogba adta a Hodoson, valamint Kovácsi és Domoszló prédiumon lévő birtokrészeit Bajoni Jánosnak.⁴³ 1517 májusában pedig, amikor Jakó Ferencet már néhaiként említik, Werbőczy a fenti birtokokat, királyi jóváhagyással örökre néhai Bajoni Miklós fiainak: Jánosnak és Benedeknek ajándékozta.⁴⁴ Ugyancsak 1517-ben, talán Jakó Ferenc halála kapcsán kerülhetett sor valami olyan lépésre, hogy Werbőczy, akkor már személyenként kérésére a király 24 Bihar megyei nemest és jobbágyot kötelezett a vármegye színe előtt, a Váradhegyfokon való tanúságtételre a fenti különös esküszegési ügyben. Ezek között szerepel Tordai Zsigmond, Bajoni János és néhai Tordai Miklós özvegye (Jakó?) Dorottya is.⁴⁵ A ma ismeretes utolsó adat a Hodosi Jakók fentebbi ügyében 1539-ből való. János király ekkor Bajoni Benedeknek, a királynéi udvar provisorának adományozza Jakóvarsány és Nagykágya birtokot, melyek a néhai Jakó Ferenc nőági leszármazottaival és más elődeivel kötött megállapodás értelmében néhai Tordai Miklós fia: György magtalan halála kapcsán háramlottak a koronára.⁴⁶

A fentiekben igyekeztünk felvázolni az utat, melyet egy várjobbágy eredetű család a bihari köznemesség kialakulása

során négy évszázad alatt megtett – már amennyire ezt a kelet-magyarországi forrásviszonyok lehetővé tették. Ezek alig futották többre, mint a döntő fordulópontok megjelölésére a család életében. Jól tudjuk, hogy a középkori magyar királyság forrásanyagának feltárása és kutatása során még sok-sok olyan adatnak kell – reményeink szerint – előkerülnie, amelyek lehetővé teszik a fordulatok indítóokainak és részleteinek legalább is jobb feltárását vagy magyarázatát is. Egyelőre csak annyi valószínűsíthető, hogy a család *servientes regis* sorába bekerült első két nemzedéke vagyonosodás és társadalmi helyzet tekintetében jól indult, az átlagoson felüli szerephez jutott a formálódó bihari köznemességben. Jó családi kapcsolatokkal, adománybirtokokkal rendelkeztek a Hodos és Kovácsi közötti eredeti várföldéken felül is, amelyeket értékesítettek. Tanúskodások esetén *magisternek* és *comesnek* is titulált királyi megbízottakként is gyakran emlegetik az oklevelekben, főként a családnak is nevet adó Jakab/Jakó-t. Még a 14. század második felében is meg lehetett az esélye annak, hogy a Bihar–Kovácsi–Nyüved–Kerekegyház közti egykori várföldéken kialakult, rokonokkal teli kismemes-falvak a Jakók Hodosa körül fognak integrálódni.

Amikor az Adorján várához tartozó királyi birtokokat Zsigmond király 1396-ban a török veszedelem elől északabbra költöző Csákyaknak adományozta, az Érmelléken pedig kialakult az Albisi Zólyomiak Székelyhíd környéki nagybirtoka, erre többé már gondolni sem lehetett. Így láthatta ezt a Hodosi Jakó fia: Pál is akkor, amikor királyi emberként közreműködött a Csákyaknak az adorjáni majd a körösszegi uradalmakba való beiktatásában.⁴⁷ Minthogy ugyanő 1397-ben Csáky Miklós és Marczali Miklós temesi és zarándi ispánok zarándi alispánja és világosi alvárnagya volt,⁴⁸ úgy látszik, hogy a Jakók előbb a familiaritás vállalásával reméltek védelmet a szomszédos nagybirtokok nyomása ellen. 1410-re azonban mégis nyílt összetűzésre került sor. Csáky Miklós volt erdélyi vajda ugyanis azzal panasolta be a nádornál Hodosi Jakab fia: Jakó János magister nagykágyai jobbágyait, hogy uruk tudtával erővel széthordták a bírságba összeszedett holmikat és közben megölték egy familiárisát.⁴⁹

Ezzel elkezdődött az egy évtizeden át tartó erőszakhullám, melynek során a Csákyak és a Jakók kölcsönösen hatalmaskodtak egymás hodosi és szalárdi jobbágyain, megverték vagy megkárosították őket.⁵⁰ Az egyenlőtlen lehetőséggel folyó küzdelem 1421-ben azzal zárult le, hogy a Csákyak különböző jogcímen Nyüveden, Kügyön és Mezőfalván birtokrészeket szereztek maguknak.⁵¹ Hodosi Jakó, valamint fiai: György, János és Péter ugyan ellent-

⁴⁰ 1511. november 28.: DL 99775., közlés: Károlyi III. k. 79–80.

⁴¹ 1512. június 8.: DL 99775. Közlés: *Horváth István: Werbőczy István emlékezete*. Pest, 1819. II. k. 160.; Károlyi III. 78–82.

⁴² 1513. november 9.: DL 105206.

⁴³ 1515. február 5.: DL 99782., közlés: Károlyi III. k. 91–92.

⁴⁴ 1517. május 8.: DL 99790., közlés: Károlyi III. k. 105–107.

⁴⁵ 1517. augusztus 31.: DL 99791., közlés: Károlyi III. k. 108–109.

⁴⁶ 1539. július 3.: Károlyi III. k. 215–216.

⁴⁷ 1396. július 17.: DL 71439., közlés: Csáky I. k. 181–183.; 1396. augusztus 18.: DL 71427.

⁴⁸ Ld. a 18. jegyzetet.

⁴⁹ 1410. március 7.: DL 9632.; 1410. augusztus 12.: DL 9632.

⁵⁰ 1414. június 29.: ZsO IV. k. 2187. sz.; 1414. június 29.: ZsO IV. k. 2186. sz.; 1414. június 30.: ZsO IV. k. 2198. sz.; 1414. június 30.: ZsO IV. k. 2197. sz.; 1414. november 10.: ZsO IV. k. 2669. sz.; 1414. december 4.: ZsO IV. k. 2762. sz.; 1447. június 18.: DL 71481., közlés: Csáky I. k. 388–390.; 1447. július 22.: DL 71481., közlés: Csáky I. k. 388–390.

⁵¹ 1421. november 12.: ZsO VIII. k. 1129. sz.

mondottak az iktatásnak,⁵² de csökkent mértékben a hatalmaskodások továbbra is előfordultak. A Jakók véglegesen csak akkor látták be, hogy értelmetlen a küzdelmük, amikor Hunyadi János kormányzóként 1448-ban a magvaszakadt Nyüvedei Farkas János fia: Györgynek a Berettyó melletti birtokait véglegesen a Csákyaknak adományozta.⁵³

Hasonlóan negatívan végződött a Jakókra nézve a Zólyomiakkal Nagy- és Kiskágya miatt 1422-től folyó kötelékezés.⁵⁴ Be kellett látniuk, hogy a köznemesség politikai súlyának növelésével, új családi kapcsolatokkal juthatnak ismét érvényesüléshez. Így sodródhatott bele Jakó Ferenc a bihari köznemesi közéletbe, melynek következményei végzetesek lettek a családra nézve. Megjegyzendő, hogy a család korábban is a köznemesi gazdálkodó életforma átlagát élte. Jelenlegi adataink szerint tagjai kísérletet sem tettek arra, hogy tanulással egyházi pályán segítsék elő közösségük társadalmi és gazdasági kiemelkedését.

Az erősebb szomszédos nagybirtokokkal való meddő hatalmaskodások időszaka előtt is a Csákyak familiárisaként Pál által elért zarándi alispánság és világosi alvárnagyság,⁵⁵ majd Mátyás király reformjai során az jelenti

a kiemelkedést, hogy megyéjük nemesi Jakó Jakabot választották meg Bihar egyik esküdtjének.⁵⁶

A családtagok leszármazási rendje csak három időszakra vonatkozóan tisztázható több-kevesebb biztonsággal. Ezek az 1200–1350, 1400–1450 és az 1500–1517 közötti időszakok, de a három töredékes leszármazási rend egymáshoz kapcsolása bizonytalan.

Mindezek megfogalmazása akkor is kötelessége a történészeknek, ha ő maga szintén tudja, hogy az, amit felvázolt, javításokra szorul, mert az erre épülő esetleges későbbi kutatások így könnyebben juthatnak el a helyesbítések felismerésére.

A három töredékes leszármazási rend egyesítése során elkerülhetetlenek bizonyos hibák, amelyek részint abból adódnak, hogy a bihari középkori okleveles anyag általában szegényes, részint pedig abból, hogy a Jakab és a Jakó nevet a források keverten használják kereszt-, illetve családnévként. A 15. század derekáig tart a folyamat, amíg a Jakó név lesz a családnév, amihez járul a lakóhely neve (Hodosi, Kovácsi).

⁵² Uo.

⁵³ 1448. május 8. : DL 71482., közlés: Csáky I. k. 390–391. Mátyás király 1458. augusztus 1-jén új adományként adja : DL 71493., közlés: Csáky I. k. 421–422.

⁵⁴ 1422. április 19. : ZsO IX. k. 424. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 426. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 430. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 429. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 433. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 434. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 432. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 427. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 425. sz.; 1422. április 19. : ZsO IX. k. 431. sz.

⁵⁵ Ld. a 18. jegyzetet.

⁵⁶ 1487. április 27. : DL 26648.

A hodosi Jakó család töredékes középkori leszármazási rendje

